

RAZGLEDI

O DELU SLOVENSКИH MUZEJEV

Il dépend de celui qui passe
que je sois tombe ou trésor
que je parle ou me taise
ceci ne tient qu'à toi
ami n'entre pas sans désir

Paul Valéry

S temi besedami je odgovoril pesnik ob vhodu v pariški Musée des Monuments français na dokaj splošno sodbo o muzejih, češ da so neživljenjski in v omiki le obrobnega pomena. Od obiskovalca, od njegove osnovne usmeritve ali hotenja je odvisno, če pomenijo muzeji grobove ali pa zakladnice in če mu muzejske zbirke govore ali pa molče. Torej podobno kot pri krajini, pesmi ali likovni umetnini, ki jo človek doživlja ali pa ne doživlja, ali pri raznih bitjih, izdelkih in dognanjih, ki jih človek spozna in potem tudi doume ali pa ne, ustrezno svoji usmeritvi, pripravi in hotenju. Se pravi: vsaka muzejska razstava terja od obiskovalca, da se ji približa z voljo po spoznanju in doživetju in pa z zavestjo, da muzejskih zbirk, ki bi ga presenečale s svojimi posebnostmi ali ga ceneno zadovoljevale, danes v načelu ni več. Sodobni muzeji so knjige posebne vrste, ki ponazarjajo s svojimi razstavami najrazličnejše zvrsti kulture, tehnike in narave in jih tako upodablja v razmerju do celotnega življenja in do vsakokratne družbe.

Vseobči pomen daje muzejem UNESCO z mednarodnim odborom za muzeje (ICOM). To je zveza muzejskih predstavništev iz vseh držav, članic Združenih narodov, ki spremlja muzejsko znanstveno in prosvetno delo po vsem svetu. Najbolj očitne njegove manifestacije po svetu so mednarodni muzejski tedni; letos v oktobru obhajamo pri nas tretjega, namenjenega mladini.

Muzeji predstavljajo s svojimi začetki kulturno pridobitev antike v nadaljnjem razvoju splošno sestavino evropske kulture in so dandanašnji praviloma priznana izobraževališča, ki po vsem svetu razvijajo znanstvene raziskave in širijo izobrazbo in sploh prosveto s težnjo, da zajamejo s svojimi dosežki vse ljudi. — Stvarno življenje in eksperimentalno vzgojeslovje sta že v drugi polovici XIX. stoletja ugotovili, da spričo mehanizacije življenja človekova zmogljivost za dojemanje govornene in pisane besede, torej za predavanje in tiske pojema. Skladno s temi ugotovitvami se je uveljavila potreba po ponazorjevanju, in sicer ne samo v ilustrativno pomoč besedi in tisku ali v vzgojno pomoč šoli, n. pr. z nazornim poukom, marveč v samostojni in načrtni razstavljalni dejavnosti, ki je zgodovinske evropske muzeje z njihovimi reprezentančnimi in posebnostnimi zbirkami dvignila na raven znanstvenih in prosvetnih ustanov, obenem pa razširila z novimi muzeji razstavljalno dejavnost tudi po vsem izvenevropskem svetu, kjer so le-ti postali nova torišča kulturnega življenja, ki sodijo v isto vrsto kot starejše gledališče in novi film. Vse to so muzeji v organizacijskem pogledu pospeševali

z delitvijo dela v notranja ali raziskovalna prizadevanja, na podlagi depojev, in v zunanja, v razstavah, ki so že po svojem bistvu namenjene vsakomur, ali kot pravimo navadno: muzeji so opredelili svoje delo z dvojnim — znanstvenim in prosvetnim značajem. Pri tem razvoju je sodelovalo v veliki meri tudi delavsko gibanje, n. pr. s poudarjanjem vzgojne in izobraževalne naloge muzejev med Anglosasi ali z ustreznim širjenjem in poglobljanjem moderne muzejske miselnosti v Nemčiji in tudi v Rusiji, kjer je videl Lenin zlasti v tovarniških muzejih primerne ustanove za delavsko izobraževanje.

V splošnem razvoju muzejev XIX. in XX. stoletja je sodelovala Slovenija z raznimi humanističnimi, umetnostnimi in mimo njih z gospodarskimi vidiki, kakor n. pr. ob ustanovitvi ljubljanskega (Deželnega, danes Narodnega) muzeja 1821, ki naj bi z razstavljenimi vzorci pospeševal tudi napredek obrtništva; pozneje pa v Mariboru z ustanovitvijo tamkajšnjega Narodnega muzeja 1908 kot narodnostno določenega izraza v kulturni dejavnosti zlasti našega Podravja. Najbolj pa so se razmahnili slovenski muzeji po osvoboditvi, ko je muzejska mreža na Slovenskem dosegla gostoto vseh sosednih dežel in jih po sorazmernem številu muzejskih delavcev deloma tudi prehitela. Ta novi razmah muzejev na Slovenskem je sprožil vrsto posebnih vprašanj, podobnih tistim, ki se z njimi napredne muzejske dežele ukvarjajo že desetletja.

Med temi je na prvem mestu razmerje muzejev do družbe. — Dokler so bili muzeji zgolj umetnostne, arheološke ali naravoslovne znanstvene zbirke, ki so hranile in upravljale gradivo, se pravi predmetne vire za umetnostno zgodovino, arheologijo ali naravoslovje in drugè znanosti, je bil v tem njihov obstoj upravičen, tako da so se razvijali v skladu s potrebami umetnostne zgodovine, arheologije, naravoslovja. Ko pa so muzeji prevzeli raziskovalne in razstavljalne, z razstavami pa tudi prosvetne naloge in se z njimi posvetili tudi širokim krogom laikov, se je z novimi muzejskimi nameni razširilo muzejsko delo od umetnostne zgodovine na celotnejšo upodabljalno omiko, od razdrobljene arheologije na vso prazgodovinsko, antično in zgodnj srednjeveško kulturo, nadalje na zaključene zemeljske pojave in podobno. Iz nekdanjih znanstvenih nalog, ki so ostale neizpremenjene, so zrastle tedaj tudi še nove, vzgojne in izobraževalne: razvijati živo razmerje med muzeji in javnostjo, postaviti muzejske razstavne zbirke v žarišča zanimanja tudi laičnih krogov in le-te kar najbolj privabljati v muzeje. Spričo novih, zlasti splošnejših družbenih nalog muzejev pa je navzlic povečanemu številu delovnih mest v slovenskih muzejih njihova strokovna zasedba, podobno kot v sosednji tujini, ostala precej enaka kot v prejšnjih muzejih; kustos, se pravi ohranjevalec in raziskovalec zbirk, je ostal osrednji muzejski delavec, medtem ko nove vzgojne in izobraževalne naloge praviloma niso našle potrebnih izvajalcev. Tako je spričo nesorazmerja delovnih mest in splošnejših družbenih nalog v sedanjih slovenskih muzejih razumljiva njihova zelo pogosta osamljenost in odmaknjenost od življenja.

Pomanjkljivost vzgojnega in izobraževalnega dela v naših muzejih je očitna zlasti v neurejenem razmerju med muzeji in šolami, za kar pa sta krivi obe strani. Zavest o potrebi muzejev za nazorni pouk prodira v naše šole, od ljudskih do visokih, precej počasi, in podobno so po muzejskih razstavah prav pogosta ciceronska vodstva, ki ne upoštevajo dovolj prosvetnih potreb obiskovalcev. Prav tako še ni bilo poskusov, načeti vprašanje o so-

delovanju šolnikov, prosvetnih delavcev in sindikalistov in pa muzealcev pri ogledih muzejskih razstav, kar sicer ni čudno, saj se tudi naše vzgojeslovje muzejev samo mimogrede dotika in podobno tudi visokošolski študij. In vendar je mreža slovenskih muzejev danes tako gosto razpredena, da bi se mogla prav vsak šola povezati z ustreznimi muzeji, kar bi tako v strokovnem kakor v organizacijskem pogledu koristilo obema. Morda je eden od vzrokov, da hodijo šole in muzeji ločena pota, v dokaj splošnem podcenjevanju prosvetnega dela, ki ga pogosto enačimo z nedoločeno »poljudno znanostjo«, ne da bi se pri tem zavedali, da terja prosvetno delo vsestransko umetniško ali znanstveno dognanost, kar najboljši slog, kot ga poznamo n. pr. pri Fr. Erjavcu, H. Dolencu, J. Staretu, Iz. Cankarju ali Mat. Žumru, in pa zelo težko dosegljivo pravilno metodo posredovanja, ki bi lahko koristila prav vsakomur. Naš čas spričuje, da vsem tem zahtevam najbolje ustreza predmetno ponazorjevanje, združeno z živimi vodstvi in dovolj prikupno prirejenimi katalogi, se pravi z razstavami, ki ne veljajo samo šolam, temveč tudi mladini sploh. Da mladina za muzeje izve, se z njimi seznanja in jih zadosti obiskuje, je naloga šol in šolnikov; da pa bo mladina prišla v muzeje, kakršni ji ustrezajo in so ji potrebni, je dolžnost muzealcev.

Posebno poglavje v razmerju muzejev do šolstva pomeni sodelovanje muzejev s strokovnimi šolami in z delavsko mladino. Preteklost je poznala v resnici zlasti samo zgodovinske in umetnostne muzeje. Danes pa se razširja prosvetno muzejsko delo na vse dejavnosti, ki se po svoji družbeni vlogi uvrščajo v omiko ter pomagajo oblikovati kar najbolj razgledanega človeka v nasprotju z vse številnejšimi, zgolj najožje usmerjenimi specialisti. Vsak sodobni muzej, klasični ali novi, je z zbranim in obravnavanim gradivom namenjen svoji znanosti, razen tega pa skrbi prav tako za pospeševanje izobrazbe v posameznih strokah med širšimi krogi ljudi, ki jih veže z njimi ustrezni strokovni poklic, prav tako pa je namenjen za splošno omiko vsakomur, pa četudi ni strokovno povezan z znanostmi, ki se obravnavajo v muzejskih razstavah, a so mu njihova dognanja primerna za izostritev pogleda na svet, družbo in čas. Umetnostni muzej velja n. pr. s svojimi zbirkami umetnostnim zgodovinarjem in umetnikom, razen tega pa, za dosego splošnejše umetnostne omike, tudi vsem drugim, ki se ne ukvarjajo z umetnostjo po poklicu, kot n. pr. tehnikom vseh panog; narobe drži to za tehniške, šolske, gledališke in vse druge muzeje. Nekdanjim vzgojnim nalogam muzejev, poglobljati in razširjati s ponazorjevanjem narave, zgodovine in umetnosti znanje o naravi in humanističnih vedah, so se z novimi pokrajinskimi, tehniškimi in posebnimi kulturnimi muzeji pridružili novi cilji: dinamično ponazarjati nove kulturne zvrsti, prav tako pa tudi še pridelovalno in predelovalno ustvarjalnost s proizvodnjo in tako vključevati v družbeno omiko tudi nove eksaktne dejavnosti, tehniko in gospodarstvo. Zaradi posebnega značaja strokovnih šol in njihovega razmerja do družbe in proizvodnje ne zadostuje za povezavo muzejev s strokovnimi šolami in delavsko mladino samo sodelovanje med muzeji in strokovnimi šolami, marveč prav tako tudi sodelovanje z zavodi in podjetji, ki sodijo v sestav ustrezne strokovne šole, in prav tako z ustreznimi mladinskimi in sindikalnimi organizacijami. Tako utemeljeno razmerje med muzeji, strokovnimi šolami in delavsko mladino lahko doseže trajno sodelovanje s proizvodnjo in sorodnimi družbenimi de-

javnostmi ter pripravlja upravnim odborom pomembno gradivo za oblikovanje in razvijanje načel naše muzejske politike v prihodnosti.

Neurejeno razmerje med muzeji in mladino je v veliki meri vzrok za določeno izoliranost muzejev, ki je pri nas tako zelo pogost pojav. Naši muzeji, zlasti še republiški, vzdržujejo tesnejše zveze s stolicami, inštituti in organizacijami svoje stroke, katerim opravljajo z zbiranjem in obravnavanjem dokumentarnega gradiva prenekatero dragoceno znanstveno delo. Za znanstvena prizadevanja teh muzejev, ki nimajo tolikanj določno omejenega celotnega torišča, kot je to n. pr. pri delu inštitutov, pa je med drugim značilno, da je zavoljo pomanjkanja muzejskih publikacij razmeroma slabo znano, posebej še širši javnosti, in zaznamovano predvsem samo v ožjih strokovnih krogih. Znanstvena dejavnost naših muzejev pa bi postala vsebolj očitna tudi v širši javnosti, če bi le-ti hkrati s svojimi raziskovalnimi prizadevanji metodično zajeli še druge naloge sodobnega muzeja, se pravi, če bi se dovolj lotevali množičnega vzgajanja in izobraževanja.

Sklep ali povzetek slehernega muzejskega dela pomeni njegova razstavna upodobitev. Razstavno delo pa marsikje ovirajo težave, zlasti pomanjkanje prostorov. Podobno je s sistematizacijo muzejskih delavcev, ki ni vedno v skladu z zahtevnostmi dela za opravljanje muzejskih znanstvenih, vzgojnih in izobraževalnih nalog. Mimo praktično neurejenega razmerja med muzeji in šolami oziroma mladino otežujejo ali preprečujejo izvajanje vzgojnih muzejskih nalog prav tako malo vabljeni muzejski delovni pogoji, ki so največ krivi, da ni strokovna raven naših muzejskih delavcev vselej prav primerna. Tako je tudi zaradi tega razumljivo, da se ob delni podpori javnega mnjenja nemalo utrjuje nepravilna sodba, češ da so muzeji idilični zavodi miru in zgolj nekakšnega kuriozitetnega dela. Deloma pa pospešujejo tako javno mnenje tudi muzeji sami, ki se danes ob križanjih najrazličnejših nazorov in načrtov vse preveč zadovoljujejo s statičnostjo svojih razstav, tako da odsevajo pred širšo javnostjo neke vrste spokojno zadovoljstvo z razstavnimi zbirkami, kakršne dandanašnji so.

Javnost zanima jo novosti, nova dognanja in novi metodični prijemi. Zato lahko sega v žarišče javnega življenja le zmerom novo muzejsko delo, ki bo izvajalo tudi kritične odmeve v najboljši dokaz, da je javnost z muzeji povezana in da jih tako ali drugače vrednoti. Ustrezno sedanjim razmeram v naših muzejih pa je muzejska kritika pri nas komaj šele v svojih prvih začetkih in daleč za kritiko drugih kulturnih dejavnosti. Njena naloga je predvsem v tem, da v širšem obsegu razbistri poglobitve muzeološke poglede in da prav tako pripravlja predloge o občasnih in perspektivnih družbenih namenih muzejev v splošnem in pa v nadrobnostih. Muzejska kritika je potrebna tako našim kakor tujim muzejem kot eden temeljnih pripomočkov za zadostno uveljavljanje muzejev v javnosti. Ustvariti pa jo morajo muzeji in javnost ločeno; kajti edinole tako se bo lahko odpravilo marsikatero samozadovoljstvo, ki včasih že meji na neke vrste muzeološki fatalizem, se bodo končale kritike za zaprtimi vrati in se bodo obravnave o naših muzejih dvignile na raven tako znanstvenih kakor prosvetnih presoj.

Letošnji muzejski teden velja posebej mladini in jo skuša uvesti v muzeje. Namen našega muzejskega tedna bo pač vsakdo pozdravil, zlasti še glede na to, da vabilo mladini v muzeje ni enkratno in občasno dejanje, temveč da pomeni morda vsaj deloma začetek nekega trajnejšega prizade-

vanja, ki ga poskuša sodobna muzeologija utemeljiti z novimi vzgojnimi in sploh izobraževalnimi prijemi, zato da bi zagotovila številnejše stalne vrste muzejskih obiskovalcev, s tem pa tudi kritikov, sodelavcev ali organizatorjev.

Izkušnje, ki jih bodo muzejem dali mladinski obiski, bodo koristne tudi za turistične namene naših muzejev. Ob tem moramo imeti v razvidu, da so muzeji n. pr. v Italiji ali Franciji v mnogočem tudi turistični cilji, kar je pri nas zvečine še v zametkih, tako da so glede tega v Slovenji v turističnem pogledu še vse do danes znatno važnejši kulturni spomeniki. Spričo tega predstavlja letošnji muzejski teden s svojim vabilom mladini vprašanje o kar najširši in poglobljeni vključitvi naših muzejev v obče javno življenje, za kar pa je temeljno in neogibno potrebna ureditev razmerja ali sodelovanja med muzeji in šolami ali med muzealci in šolniki. To vprašanje je tembolj vredno obdelave zaradi vrste naših dognanih in tehtnih muzejskih zbirk, ki bi lahko v primeru, če bi postali muzeji nova središča slovenske prosvete, izkazovale vse večji splošno družbeni pomen, kot pa so ga imele doslej.

Vendar pa predstavlja pritegnitev mladine v muzeje samo eno, čeprav temeljno prosvetno zadevo slovenskih muzejev. Namen našega letošnjega muzejskega tedna, privabiti mladino v muzeje in jih mladini približati, je pri nas še posebno pomemben zaradi reform, ki jih naše šolstvo, od visokega pa do ljudskega, pravkar doživlja in s katerimi si sestavlja podlago za prihodnost. Zato je danes še posebej pereče, da načnejo muzeji vprašanje o svojem razmerju do šolstva, se pravi o smotrnem sodelovanju med muzeji in šolami ali mladino.

Ni dvoma, da zahteva vsaka razširitev dela tudi njegovo metodično opredelitev, hkrati pa poglobitev. Tako tudi vzgojno in izobraževalno delo, in sicer n. pr. z upoštevanjem razstavnega ponazorjevanja na visokih šolah, kjer danes prevladujeta beseda in tisk; za mladino v zgodnejši dobi naravoslovne razstave, ki jih pogrešajo pri nas zlasti pokrajinski muzeji; s prilagoditvijo muzejskih razstav učnim načrtom in učbenikom ali z novimi sintezami v zgodovinsko določenih razstavah. Vsaka taka muzejska razstava pomenja za muzeje izpit pred tistimi, katerim so jo namenili in ki jo bodo vrednotili po doseženi prosvetni učinkovitosti. Znanstvena zbiralna, raziskovalna in tehnična priprava razstave je metodična pot do tega cilja. Zaradi tega je za vso prihodnost trajna in družbeno pomembna vloga muzejev, ko uvajajo v vzgojo in v vso prosveto znanstveno ponazorjevanje, se pravi smotrnost in metodičnost, brez katerih je uspešno prosvetno delo nemogoče, ker ostaja sicer zgolj pri rodoljubno opredeljenih dosežkih. In tako je žal pogosto rodoljubna tudi »poljudna znanost«, ki pa naj bi bila namenjena najširšim krogom, a je tudi v muzeološkem pogledu najbolj zahtevna spričo smotrne in metodične dognanosti razstave, ki velja v bistvu zlasti laikom.

Z vzgojnim in izobraževalnim delovnim programom prevzemajo muzeji težavne naloge, ki niso izvedljive le z razstavami zbranega, temveč tudi še primerno prirejenega in opremljenega gradiva. Take razstave so na razpolago šolam z metodično izvedenimi ekskurzijami, ki so sestavni del pouka in vzgoje in ki zagotavljajo šolam najbolj ekonomično ponazorjevalno sredstvo in pomoč, kar pa danes šolske ekskurzije običajno še niso. Podobno velja tudi za vse druge prosvetne ali strokovne organizacije in zavode.

Družbene potrebe po metodičnih in smotrnih muzejskih razstavah opravičujejo nujnost urejenega sodelovanja med muzeji in šolami. S svojo druž-

beno važnostjo zadeva to sodelovanje zlasti organe družbenega upravljanja, ki pripravljajo vrsto razvojnih smernic za delo muzejev in šol, pa tudi strokovne organizacije, kot so n. pr. društva visokošolskih profesorjev in znanstvenih delavcev, srednješolskih profesorjev in učiteljev, muzealcev in konservatorjev ali Pedagoški center. V organizacijskem pogledu bodo imeli muzeji s svojimi razstavami do vseh teh organizacij vlogo, ki bo nekoliko podobna založbam pri izdajanju knjig. Ob tem pa predstavljajo muzeji s svojim sestavom znanstvenih in prosvetnih ali vzgojnih nalog, ki jih opravljajo s svojstveno metodologijo, samostojne zavode, ki je treba njihov značaj poudariti tudi z zavarovanjem njihovega naslova povsod, kjer lahko svoje naloge opravljajo in jih tudi v resnici opravljajo; vse drugo so inštituti, kabineti ali zbirke, torej ne muzeji, in jim ta naziv ne pritiče.

Res je, da razmerje med šolami in muzeji ni posebno slovensko, temveč tudi precej splošno muzejsko vprašanje, ki pa je na Slovenskem svojstveno zaradi že omenjenega podcejevanja prosvetnega dela in pa zaradi posebne zgodovine naših muzejev. Vse do osvoboditve so bili prvi beograjski muzeji organizacijski sestavni del Srbske akademije znanosti, zagrebški pa tamkajšnje univerze. Po zagrebških zgledih si je po prvi svetovni vojni zamislil reorganizacijo kranjskega Deželnega muzeja v slovenski Narodni muzej J. Mantuani in nekaj časa je bila tudi Narodna galerija v sestavu nove Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Pobudo za ustanovitev celjskega muzeja je dal epigrafski seminar dunajske univerze, medtem ko se je ptujski muzej razvijal v živem sodelovanju z avstrijskim arheološkim inštitutom na Dunaju in podobno Zgodovinsko društvo in muzej v Mariboru s slovenskimi znanstveniki v Gradcu.

Tako so bili v Beogradu prvi muzeji akademijski, v Zagrebu pa univerzitetni inštituti. Drugačen, a vendar nekoliko podoben je bil pred ustanovitvijo slovenske univerze položaj Deželnega muzeja v Ljubljani, ki se je razvijal vzporedno z Matico slovensko v najvišji slovenski znanstveni zavod. V Ptujju in Celju sta bila muzeja do razpada Avstro-Ogrske dejanski podružnici dunajskega arheološkega inštituta, v Mariboru pa zlasti narodnoprosvetna organizacija. Izročilo naših muzejev je torej zelo različno in tako tudi pogledi na njihove družbene naloge in na celotne njihove namene. Spričo tega v predaprilski Jugoslaviji tudi ni bilo enotnega pojmovanja o splošnejših muzejskih funkcijah. Ko so se le-te v zadnjih letih pri nas v načelu zvečine razjasnile, iščemo metodičnih prijemov za njihovo uresničenje in izvajanje; eden od teh je urejeno razmerje med muzeji in šolami ali med muzeji in mladino.

Franjo Baš